

Чаплинська Ю. А.

кандидат юридичних наук
доцент кафедри
кримінально-правових дисциплін
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

ОРГАНІЗАЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОВЕДЕННЯ ОБШУКУ

Перед правоохоронними органами суспільство завжди ставить завдання по попередженню, швидкому розкриттю та якісному розслідуванню злочинів. Розкриття і розслідування різноманітних видів злочинів, як правило, супроводжується формуванням несприятливих оперативно-розшукових і слідчих ситуацій, зокрема, наявність незначного обсягу інформації, відсутність слідів та очевидців злочину, активна протидія досудовому розслідуванню та ін. Зважаючи на це, вказані завдання ускладнюються на сучасному етапі розвитку нашої країни у зв'язку з тим, що злочинна діяльність окремих осіб та груп стає все більш професійною та зухвалою. Варто зазначити, що останнім часом злочинність пристосовується до нових соціально-економічних умов. Зростання організованої злочинності, зрощування її з державним апаратом, підвищення технічної оснащеності злочинців, ускладнення зв'язку між ними, використання сучасного радіозв'язку, застосування новітньої вогнепальної зброї та інші негативні чинники, безумовно, ускладнюють і без того непросту діяльність правоохоронних органів зі своєчасного та якісного розкриття і розслідування злочинів. Злочинці не можуть обійтися без надійної організаційно-технічної бази, що робить їх менш вразливими для правоохоронних органів, більш мобільними в одержанні необхідної для злочинної діяльності інформації.

Згідно існуючого законодавства, протидіяти зазначеній діяльності повинні правоохоронні органи, в тому числі слідчі та оперативні підрозділи ОВС. Саме тому всебічне та ефективне застосування оперативними підрозділами методів та засобів оперативно-розшукової діяльності, поєднання їх з окремими слідчими діями, є ефективним засобом у боротьбі зі злочинністю. Вказане вимагає постійного удосконалення організаційно-підготовчих і тактичних заходів по проведенню окремих слідчих (розшукових) дій, зокрема, обшуків. Вчасне та якісне проведення цієї слідчої (розшукової) дії із урахуванням особливостей розслідування окремих видів злочинів може сприяти одержанню важливих доказів, які свідчать про причетність певних осіб до злочинної діяльності.

Обшук – це слідча (розшукова) дія, змістом якої є примусове обстеження приміщень і споруд, ділянок місцевості, окремих громадян з

метою відшукування і вилучення предметів, що мають значення для кримінального провадження, а також виявлення розшукуваних осіб. Обшук є слідчою (розшуковою) дією, процесуальний порядок проведення якої закріплений у ст. 234 КПК України. Загальна тактика проведення обшуку припускає необхідність врахування слідчої ситуації, особливостей супротивної сторони та характеру злочинного посягання. Звідси правильно обрана тактика обшуку дозволяє ефективно проводити дану слідчу (розшукову) дію. У справах про злочини корисливої спрямованості, про організовану злочинну діяльність обшук повинен проводитися негайно з метою виявлення осіб, які вчинили злочини, викрадених речей та цінностей. Невиправдане зволікання і несвоєчасність обшуків дозволяє злочинцям знищити чи підмінити сліди і знаряддя злочину, переховати викрадені предмети, витратити кошти, які отримані злочинним шляхом тощо. Тому час проведення обшуків необхідно обирати у залежності від обставин справи, з урахуванням аналізу зібраної інформації та оцінки слідчої ситуації.

Вивчення кримінальних проваджень, опитування та анкетування співробітників слідчих та оперативних підрозділів дозволяє дійти висновків, що до найбільш ефективних методів обшуку можна віднести:

Послідовне і вибіркове обстеження. Під час вибіркового обстеження за наявності достатніх підстав перевіряються, насамперед, місця ймовірного приховування розшукуваних об'єктів. Цей метод застосовується при проведенні трудомістких робіт, зокрема, розбиранні стін чи підлог, розкопці певної ділянки місцевості тощо. Якщо вибіркового пошуку не дає позитивних результатів, то керівник операції переходить до послідовної перевірки усіх об'єктів. Обшук необхідно починати з найбільш трудомістких ділянок, оскільки до завершення цієї слідчої дії слідчий буде втомлений і не зможе ретельно їх обстежити. Це обумовлено тим, що на результатах обшуку негативно позначається втомленість слідчого, оскільки важко зосередити увагу через послаблення гостроти сприйняття. У таких випадках доцільно варіювати характер пошукових дій. Але послідовність обшуку залежить як від його особливостей, так і тактичних міркувань слідчого. Під час обшуку дослідження повинні проводитися ретельно з усіх боків, оглядатися частини, які приховані від слідчого, при цьому кожний об'єкт вивчається і оглядається окремо.

Паралельне і зустрічне обстеження. Паралельне обстеження доцільне під час обшуків просторого приміщення або ділянки місцевості. В інших випадках проводиться зустрічне обстеження. У цьому випадку одна особа, яка проводить обшук, рухається праворуч від входу, а інша – ліворуч. Зустрівшись, вони оглядають центр приміщення. Загалом, залежно від характеру та особливостей досліджуваного об'єкта, розшукуваних предметів та інших обставин можуть застосовуватися ексцентричний, концентричний, фронтальний, секторний, квадратний або

вузловий методи дослідження об'єкта із використанням необхідних технічних засобів.

Одиночний і груповий пошук обирається з урахуванням кількості осіб, які проводять обшук. У зв'язку з тим, що до обшуків залучається значна кількість осіб, які не мають достатньої підготовки, необхідно вміло поєднувати прийоми одиночного і групового пошуків. Там, де особи мають недостатню кваліфікацію у тактиці обшуку, пошук веде керівник пошукової групи, а інші надають йому допомогу. У цьому випадку обстеження краще проводити методом одиночного пошуку. У той же час, якщо особи достатньо підготовлені до проведення слідчої дії, обшук може проводитися методом групового пошуку. При цьому більш досвідчені учасники виконують кваліфіковану роботу, а помічники здійснюють допоміжні операції.

Обстеження без порушення і з порушенням цілісності об'єктів. У першому випадку застосовуються методи вимірювання, порівняння та інші для встановлення розходжень у вазі і розмірі. Виявлення невідповідностей між об'єктами свідчить про наявність схованки. Проводячи обшук, слідчий має право розкривати замкнені приміщення і сховища, якщо володілець відмовляється їх відкрити. При цьому слідчий повинен уникати не викликаних необхідністю пошкоджень дверей, замків та інших предметів. Але обстеження з порушенням цілісності об'єктів повинно здійснюватись лише за наявності достатніх на це підстав.

Відволікаючі прийоми застосовуються шляхом зміни послідовності обшуку, проведення вибіркового обстеження, умисного затримання уваги на другорядних об'єктах у випадках інформованості керівника пошукової групи про схованки, у випадках коли недоцільно розкривати злочинцям свою поінформованість та її оперативні джерела.

Використання рефлексії обшукуваних осіб. За допомогою рефлексії слідчий викликає певні реакції злочинців або створює конкретні умови, за яких особа вчиняє певні дії, і спостерігає за ними, для викриття прихованих об'єктів.

Систематичність пошуку та облік дій. Слідчий повинен уважно і послідовно оглядати об'єкти, не відволікаючись на інші. Отримані результати необхідно ретельно занотувати у протоколі, а також доцільно складати плани і схеми, у тих випадках, коли фотозйомка не забезпечує наочності і не дозволяє зафіксувати розташування схованки та способи виявлення й вилучення.

Застосування науково-технічних засобів. Проведення одночасних обшуків доцільно поєднувати з використанням пошукової техніки для створення у злочинців враження про марність приховування розшукуваних предметів.

Залучення підозрюваного, свідка, потерпілого до проведення обшуків. Участь в обшуку підозрюваних дозволяє слідчому спостерігати за

їх психофізичними реакціями під час проведення слідчої (розшукової) дії. Залучення свідків та потерпілих дозволить запобігти вилученню об'єктів, які не мають ніякого відношення до кримінального провадження.

Під час обшуку доцільно використовувати прийом, що заснований на видаленні певних осіб з місця обшуку, з метою використання їх необізнаності про його результати під час проведення наступних допитів.

Постійний обмін інформацією між учасниками обшуку про виявлені предмети, способи приховання та прийоми виявлення.

Спостереження за поведінкою осіб, у яких проводять обшук, та тих, хто опинився в цьому місці застосовується, коли необхідно встановити, які дії слідчого викликають у таких осіб відповідну реакцію. Обшуки, які проводяться у присутності цих осіб є більш ефективними, ніж без їх участі. Вони не є обов'язковими учасниками обшуку. Тому слідчий у кожному конкретному випадку, виходячи зі слідчої ситуації, вирішує питання про залучення їх до обшуків. Але необхідно пам'ятати, що іноді злочинці можуть навмисно симулювати певні психофізичні реакції, щоб відволікати увагу слідчого та стомити групу безрезультативними пошуками.

Коли злочинці встановлені, але не затримані, доцільно використовувати психологічний прийом, заснований на «витоку» інформації, з метою схилення приховувачів викраденого майна до вчинення контрольованих правоохоронними органами дій. Однак проведення таких тактичних операцій пов'язане із певними труднощами та ризиком, оскільки можлива втрата оперативного контролю за переміщенням цінностей.

Використання службово-розшукових собак є оперативно-розшуковим заходом, що здійснюється як під час обшуку, так і до його початку. Це дозволяє відшукати предмети зі специфічним запахом, зашифрувати джерело отриманої орієнтуючої інформації та легалізувати відомості, які отримані оперативним шляхом.

Під час опитування працівників оперативних підрозділів і слідчих ОВС було встановлено, що до найбільш ефективних тактичних прийомів обшуку вони відносять: послідовне обстеження об'єкту обшуку (85%); відволікаючі прийоми (47%); застосування науково-технічних засобів (52%); видалення певних осіб з місця проведення обшуку (61%); «виток» інформації, з метою схилення приховувачів викраденого майна до вчинення контрольованих правоохоронними органами дій (32%).

Значення проведення обшуків у розслідуванні окремих видів злочинів обумовлюється тим, що нерідко їх результати містять початкові відомості, які доводять причетність певних осіб до злочинної діяльності і можуть бути основою висунення криміналістичних версій та планування досудового слідства. Окрім того, усі виявлені під час обшуків сліди злочину порівнюються з інформацією, яка отримана після проведення огляду місця події. Тому виявлення зв'язків між предметами, які вилучені

під час проведення обшуків, дозволяє пов'язати їх з конкретною особою та притягнути її до кримінальної відповідальності. Це дозволяє економити час, сили та засоби і тим самим сприяє реалізації принципу наступальності у боротьбі зі злочинними проявами.

Антонюк О.В.

здобувач кафедри криміналістики,
судової медицини та психіатрії
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

СЛІДОВА КАРТИНА ХУЛІГАНСТВА, ВЧИНЕНОГО З ВИКОРИСТАННЯМ ВОГНЕПАЛЬНОЇ АБО ХОЛОДНОЇ ЗБРОЇ

Важливим елементом криміналістичної характеристики є слідова картина злочину. М.В. Салтевський розглядає «слідову картину» як поєднання ідеальних відображень і матеріальних слідів, як джерел видимих і невидимих, прогнозованих слідів, що утворилися у момент вчинення злочину [2, с. 421].

М.С. Старушкевич сліди злочинної діяльності визначає як будь-які зміни середовища, що виникли в результаті вчинення в цьому середовищі злочину, тобто будь-які зміни об'єктивної дійсності можуть нести криміналістично значиму інформацію про злочинну подію [3, с. 22-23].

До слідів злочину відносяться сліди знарядь злочину, дій злочинця, потерпілого та інших осіб – учасників події, зміна матеріальної обстановки місця події (переміщення предметів або речовин, їх відсутність або наявність у визначеному місці, втрата або набуття яких-небудь властивостей) [1, с. 205]. Адже в слідах, що можуть бути виявлені після вчинення хуліганства, вчиненого з використанням вогнепальної або холодної зброї, виявляються ознаки, що дозволяють з'ясувати подію суспільно-небезпечного діяння і його учасників, повторність дій, злочинні навички тощо.

При вчиненні хуліганства, вчиненого з використанням вогнепальної або холодної зброї, візуальне сприйняття суспільно-небезпечних дій ставало у 91 % випадків, в свою чергу у 43% – у вигляді звукової інформації, що супроводжувала вчинення злочину. В свою чергу, пред'явлення для впізнання за голосом у вивчених нами провадженнях про хуліганства, вчиненого з використанням вогнепальної або холодної зброї, жодного разу не було проведене, хоча була ймовірна ідентифікація злочинців шляхом.